

ATATÜRK'ÜN TOPRAK DEVRİMİ

24 Temmuz 2026

Yıldırım Koç

Atatürk'ün topraksız ve az topraklı köylüyü toprak sahibi yapacak önemli adımları atamadığı biçiminde yaygın bir kanı vardır. Halbuki, Atatürk, toprak mülkiyeti konusunda dünyada çok az ülkede başarılabilen bir "TOPRAK DEVRİMİ" gerçekleştirmiştir.

Semyon Ivanoviç Aralov 1922 yılı başlarında Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçisi olarak göreve başladı. Aralov, aynı zamanda Kızıl Ordu İstihbarat (GRU) örgütünün kurucusuydu. Aralov, 1922 yılı başlarında Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da yaptığı bir gezide, Mustafa Kemal Paşa'nın bir medresede hocaları azarlamasına tanık oldu. Aralov, bu olay sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın sözlerini şöyle aktarmaktadır:

"Mustafa Kemal Paşa otomobilde uzun bir süre yatışmadı: 'Savaş sona erince onlarla daha ciddi konuşacağım! Herşeyden önce onları malî dayanaklarından, vakıflardan, yoksun edeceğim. Yurt topraklarının büyük bir parçası, nerede ise üçte ikisi, belki de daha çoğu vakıftır. Bu topraklar mollaların yaşama kaynaklarıdır. Bunların çoğu köylülerin elinden alınmış topraklardır. Buna son vereceğiz. Bir de utanmadan hükümetten yardım istiyorlar.' " (Aralov, S.İ., *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Birey ve Toplum Yay., Ankara, 1985;106)

Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyet döneminde gerçekleştirdiği "TOPRAK DEVRİMİ" bu tespitten başlamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın belirttiği gibi, bu tarihlerde, "yurt topraklarının büyük bir parçası, nerede ise üçte ikisi, belki de daha çoğu vakıftır. Bu topraklar mollaların yaşama kaynaklarıdır."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu tespiti, başka kaynaklarla da doğrulanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çeşitli nedenlerle, arazinin önemli bir bölümü dini vakıfların elindeydi. Bu konuda farklı tahminler bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde arazinin dörtte biri vakıflara aitti. 19. yüzyılın sonlarında Mehmet Sait Paşa'nın hazırladığı bir rapora göre ise ülke arazisinin yarıdan fazlası vakıfların mülkiyetindeydi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar*, Ankara, 1973;244) Diğer taraftan, "Engelhardt, Türkiye'deki gayri menkullerin ve emlakın dörtte üçünün 19uncu asırda vakıf sıfatıyla camilere ait bulunduğunu iddia etmektedir." (Derin, H., *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul, 1940;60)

Tekkeler ve zaviyeler de bazı arazilerin ve önemli miktarda gayrimenkulün sahibiydi. Tekke ve zaviyeler, hem vakıflar, hem de normal mülkiyet ilişkisi içinde çok önemli bir ekonomik güce sahipti.

Diğer bir deyişle, Osmanlı Devleti'nden devralınan ekonomik yapıda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde şeyhlerin, ağaların, aşiret reislerinin kontrolündeki büyük arazilerin dışında, esas büyük toprak mülkiyeti camilere, tekkelere, zaviyelere aitti.

Mustafa Kemal Paşa'nın TOPRAK DEVRİMİ, bu arazilere hiçbir tazminat ödemeksizin devletin el koymasındır.

Mustafa Kemal Paşa, günün koşullarını çok iyi değerlendirerek ve hiçbir ciddi tepkiyle karşılaşmadan kısa bir süre içinde milyonlarca dönümlük araziye hiçbir tazminat ödemeksizin devlet mülkiyetine geçirdi.

Türkiye'de toprak sorununun temelinde, yoksul ve topraksız köylülüğün toprak davasından çok daha önemli olarak, Kemalist Devrim'e karşı çıkan ve büyük topraklara sahip olan gerici kesimin ekonomik belkemiğinin kırılması amacı yatıyordu. Mustafa Kemal Paşa, TOPRAK DEVRİMİ ile bunu gerçekleştirdi.

1789 Fransız Devrimi öncesinde Fransa topraklarının önemli bir bölümü (bazı tahminlere göre yüzde 10'u, bazı tahminlere göre yüzde 25'i) Katolik kilisesine aitti. Fransız Devrimi sonrasında 2 Kasım 1789 tarihinde çıkarılan bir kararnameyle, bu topraklar "ulusun malı" ilan edildi ve bunlara tazminatsız biçimde el kondu. Daha sonra da bu topraklar genellikle topraksız köylülere satıldı.

Türkiye iktisat tarihinde nedense unutilan veya unutturulan olaylardan biri de, Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan benzer ve daha kapsamlı bir uygulamadır.

Türkiye’de demokratik devrimin ana unsurlarından biri toprak devrimiydi. İsmail Hüsrev Tökin, bu konudaki sorunu şöyle özetliyordu:

"Ruhanî derebeylik. Bu tip derebeylik, dinî müesseselerin derebeyliğidir. Devlet veya hususi eşhas tarafından bu müesseselere içindeki köylerle beraber geniş arazisinin varidatı vakfedilmişti. Bu müesseselerin başında Bektaşî tekkeleriyle Mevlevî tekkeleri gelir. Misal olarak bektaşî tekkelerini alalım: Osmanlı İmparatorluğunun her yerine yayılmış olan bektaşî tekkeleri adetleri yüzler hanesini aşan köylere malikti. Meselâ Mucur kasabasına tâbi Hacıbektaş kariyesindeki ‘Bektaşî tekkesi’, ahalisi bektaşî tarikatına mensup 362 köyün varidatı ile geçinirdi." (Tökin, İ.H., *Türkiye Köy İktisadiyatı*, 2. Basım, İletişim Yay., İstanbul, 1990;163)

"Bu bir kaç misal tekkelerin nasıl müstakil derebeyi müesseseleri olduğunu ve topraksız köylü kitlelerinin tekkeler arazisinde asırlarca kölelik ve ortakçılıkla geçinmiş ve hepsinin tekkelerin maddi esaretinden başka bir de manevi esaretini çekmiş olduklarını göstermeye kâfidir. Ruhanî derebeylik Osmanlı tarihinde cemiyet münasebetleri tetkik olunurken ihmal edilmeyecek kadar mühim bir mevzudur." (Tökin,1990;165)

Haldun Derin bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Osmanlı topraklarının büyük kısmı camilerle Devletin elinde muattal kalmıştı. Bu suretle zürra, Orta Çağda olduğu gibi, kararsız ve muvakkat ırgat, toprak kulu halinde kalıyordu. Aynı zamanda Devlet hazinesi de gelirinin mühim bir kısmından mahrum oluyordu." (Derin,1940;60)

Uluslaşma sürecinin önündeki en önemli engellerden biri olan ümmet-cemaat-tarikat-mezhep kimliğinin zayıflatılabilmesi için tekke ve zaviyelerin ekonomik gücüne el konması gerekiyordu.

Vakıf toprakları, 1924 yılından itibaren çıkarılan bazı yasalarla devlet denetimi altına alındıktan sonra, 1925 yılında çıkarılan Vakıflar Kanunu ile, vakıf topraklarının satılma yetkisi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verildi. "Bu yasadaki sonra, dinsel-feodal ideolojinin maddi temelini oluşturan vakıf topraklar, peyderpey satılarak, zamanla, büyük ölçüde azalmıştır." (Erdost, M.İ., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mülkiyet İlişkileri*, Onur Yay., 2. Basım, Ankara, 1989;15)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3 Mart 1924 günü üç önemli kanunu kabul etti. 431 sayılı Kanunla (Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun) halifelik kaldırıldı ve Osmanlı Hanedanı mensupları ülke dışına çıkarıldı. 430 sayılı Kanunla (Tevhidi Tedrisat Kanunu) öğretimin birleştirilmesi sağlandı; din adamlarının denetimindeki eğitime son verildi. 429 sayılı Kanunla, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.

Daha sonraki yıllarda, her yıl çıkarılan bütçe kanunlarına konan maddeler, Medeni Kanun hükümleri, 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına dair Kanun, Tapulama Kanunu ve Orman Kanunu gibi düzenlemelerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti vakıfları denetimi ve yönetimi altına aldı. 1926 yılından önce kurulan vakıflara ilişkin düzenleme son derece önemliydi. 5 Haziran 1935 gün ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu eski vakıfları devletin parçası haline getirdi: "Eski vakıflara uygulanan Vakıflar Kanunu, bu kanun eski vakıfları tasnif etmiştir. Vakıflar adeta devletleştirilmiştir." (Altaş, H., "Türkiye’de 1926-1967 Dönemi Arası Vakıf Sistemi," Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı*, Ankara, 2004;89)

3 Mart 1924 günü kabul edilen kanunlar, uluslaşmanın önündeki en önemli engellerden olan ümmet-cemaat-tarikat-mezhep kimliğine siyasal alanda, ekonomik alanda ve eğitim alanında büyük bir darbe indirdi. Bu kesimlerin ekonomik gücü devletleştirildi ve denetim altına alındı. Bu kesimlerin elindeki eğitim olanakları devletleştirildi.

13 Şubat-31 Mayıs 1925 tarihleri arasında gerçekleştirilen Şeyh Sait ayaklanması, etnik kimliğin ve cemaat-tarikat kimliğinin uluslaşma sürecine başkaldırısıydı. Bu ayaklanma sırasında bazı tekkeler de kullanılmıştı. Doğu İstiklal Mahkemesi, 28 Haziran 1925 günü aldığı kararla, yargı bölgesi içindeki bütün tekkeleri ve zaviyeleri kapattı. (Turan, Ş., *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, 3. Kitap, Birinci Bölüm, Bilgi Yay., Ankara, 1995;178) Bakanlar Kurulu da 2 Eylül 1925 tarihinde yayımladığı kararnameyle, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına karar verdi. Ancak bu kararnameye bazı tepkiler ortaya çıkınca, yasa ile düzenleme gündeme getirildi ve 30 Kasım 1925 gün ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (Resmi Gazete ve Yürürlük: 13.12.1925) kabul edildi. Bu Kanun sonrasında tekkelerin ve zaviyelerin arazi ve emlaklarına el kondu ve bunlar evkaf müdürlüklerine bağlandı. Böylece, hem ümmet-cemaat-tarikat-mezhep kimliğinin güçlenmesine ekonomik temel sağlayan yapılara büyük bir darbe indirildi, hem de

devletin olanakları artırıldı. Ayrıca, çeşitli kanunlar ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla el konan vakıf arazilerinin bir bölümü, halkın sorunlarını çözebilmek ve halkın desteğini alabilmek amacıyla halka dağıtıldı. Böylece, farklı etnik kökenlerden ve inançlardan gelen insanlardan çağdaş bir ulus yaratılabilmesi için gerekli olan ekonomik çıkar bütünlüğünün oluşturulmasına da katkıda bulunuldu.

Eskişehir ilindeki 36 köyü kapsayan Mahmudu Sani Vakfı'na ait 1.270.000 dönüm arazi, 2613 sayılı Tapu Tahrir ve Kadastro Kanununa dayanılarak, 34 bin parselde ayrıldı ve yerli halkın iskanına verildi. Ayrıca, 23 bin parselde 900.000 dönüm arazi de topraksız köylülere dağıtıldı. Mahmudu Sani Vakfı'nın diğer topraklarının bir bölümü de Türkiye'ye gelen göçmenlere verildi. Mahmudiye Harası da vakıf arazisinden yapılan tahsisle kuruldu. Ayrıca, göçmenlere, mübadillere ve yangın felaketlerinden zarar görenlere arazi verildi.

Silivri'de Sultan Beyazıt Vakfı'ndan 15.000 dönüm arazi Romanya'dan gelen göçmenlere dağıtıldı. Saray ve Vize ilçelerinde bulunan Paşa Vakfı arazileri ise İcra Vekilleri Heyeti'nin 1 Aralık 1926 gün ve 4450 sayılı kararnamesi ile göçmenlere verildi. Bunların dışında Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı 17 köyde bulunan Eyüp Nebi Vakfı'ndan 150.000 dönüm arazi, Amasya'nın Taşova ilçesinin köylerinde bulunan Hazinesdar Süleyman Paşa Vakfı'ndan 25.000 dönüm arazi, Elazığ'ın Palu ve Karakoçan ilçelerine bağlı köylerde bulunan 30.000 dönüm vakıf arazisi, Bursa'ya bağlı Karacabey ilçesi köylerinde bulunan 10.000 dönüm vakıf arazisi ve Aydın'ın çeşitli köylerinde 5.000 dönüm zeytinlik arazi, iç iskana tahsis edildi. (Vakıflar Genel Müdürlüğü,1973;245)

Mustafa Kemal Paşa, ülke topraklarının en az üçte ikisini oluşturan toprakları camilerin, tekkelerin ve zaviyelerin elinden beş kuruş tazminat ödemeksizin aldı. Bu uygulama, toprak reformu değil, TOPRAK DEVRİMİ'dir. El konan bu toprakların bir bölümü topraksız ve az topraklı köylüye dağıtıldı, bir bölümü daha sonraki yıllarda devlet üretme çiftliklerine devredildi, büyük bölümü de hazine arazisi olarak kaldı.